

Görünmeyen Kadın Emeğine Karşı: Kolektif ve Demokratik Ekonomi Mücadelesi

Deniz Hevî

Kadın Emeğiyle
Komünal Ekonomi

Döne Gevher

Görünmeyen Kadın Emeği

Bahar Gök

Kadın İşçiler 1 Mayıs'tan
Ne Bekler?

Fatoş Stêrk

Geçmişten Bugüne
Sinemada Kadının Görünmez
Emeği

Sakine Esen Yılmaz

Duygusal Emek
Üzerine Bazı
Düşünceler

Yüksel Mutlu

Dersim

İÇİNDEKİLER

1 Kadın Emeğiyle Komünal Ekonomi
Deniz Hevi

4 Görünmeyen Kadın Emeği
Döne Gevher

8 Kadın İşçiler 1 Mayıs'tan Ne Bekler?
Bahar Gök

13 Geçmişten Bugüne Sinemada Kadının Görünmez Emeği
Fatoş Stêrk

16 Duygusal Emek Üzerine Bazı Düşünceler
Sakine Esen Yılmaz

19 Dersim
Yüksel Mutlu

Kadın Emeğiyle Komünal Ekonomi

Deniz Hevi-04 Mayıs 2025

Komünal ekonomi anlayışı olarak kooperatifler; sağlıktan eğitime, çocuk yetiştirilmesinden kültüre, kültürden spora, beslenmeden sanata kadar sosyal yaşamın geliştirildiği, üretim ve tüketimin sadece birlikte değil birbiri için de gerçekleştirildiği, herkesin ihtiyacını giderebildiği ve örgütlenebildiği toplumsal yaşam alanlarına dönüştürülürse demokratik ekonomi gelişebilecektir

Yaşadığımız kapitalist modernite çağı; her olguyu, varlığı maddeleştirmeye çalışan ve bu maddelere ölçülebilir değerler vererek değersizleştirme sürecini ortaya çıkaran, anlamsızlaştırma çabasında olan bir çağdır. Her geçen gün mevcut sistem kendisini bir anlamsızlaştırma süreci ile birlikte yeniden var etmeye, kendi sistemini toplumların bin yıllardır büyük emek ve fedakarlıkla inşa ettiği toplumsal değerleri yıkarak sağlamlaştırmaya çalışıyor. Bu yıkım sürecini salt finansal, parasal olgular olarak ele almak eksik olacaktır. Ekonomik değerleri ve oluşum sürecini ters yüz etmek ve uzmanlaştırma adı altında kadın emeğinden ve toplumdan uzaklaştırmak hakikatinden koparmak anlamına gelir.

Ekonominin doğuşu toplumsallıkla doğrudan bağlantılıdır. Toplumsal ilişkilerin gelişmesi, insan ihtiyaçlarının çeşitlenip farklılaşmasıyla ekonomi diye ifade edilen süreçler oluşmuştur. Ekonominin ilk oluşum sürecinde komünal yaşam değerleri olarak ifade edeceğimiz yaşamın döngüsünü birlikte oluşturma ve hep beraber ihtiyaçlara göre ortak katılım gösterme biçiminde bir faaliyet gelişmiştir. Ortak yaşam ve birlikte var olma

esasına dayalı bir durum söz konusudur. Komünal yaşamın temel ilkeleri olan adalet, eşitlik, katılımcılık, empati, vicdan, emek, karar alma ve eyleme geçme ve doğaya saygı çerçevesinde karşılıklı birbirini var etme yaklaşımı toplumsal ve ekonomik değerlerin ilk oluşma halidir. Bu nedenle emeğe, üretime, tüketime ve üretileni birlikte ihtiyaç çerçevesinde paylaşmaya dair ritüeller toplumsal yaşamda önemli yer tutar ve günümüze kadar gelmiş toplumsal yaşam değerlerini ifade eder. Armağan ve hediye etme kültürü de bu sürecin ortaya çıkardığı değerlerdir.

Toplumsal yaşamın her alanıyla doğrudan ilgili en temel çalışma alanlarından biri ekonomidir. Ekonomi, topluluğun ortak faaliyetlerinin ve yaşamın devamlılığının adıdır. Tüm yaşam alanları ile doğrudan ilişkili olduğu için her aşamasına toplumun katılımını yani demokratik olmayı, toplumun yaşamına dair söz kurma, karar alma ve uygulamasını gerekli kılan bir alandır.

Kapitalist modernite sistemi, tahakkümcü, tekelleştiren, sömürücü, eşit ve adil olmayan bir sistemdir, her ne kadar kendisini ekonomi olarak tanımlasa da özünde ekonominin reddi, paranın tanrısallaşması üzerine kendisini kurumsallaştırmıştır. İktidar ve tahakkümcü sistemiyle adeta özelde kadınlar olmak üzere tüm toplumsal kesimlerin emeğini sömürerek, kendi emeğine yabancılaştırarak tekelci ve çıkar amaçlı sistemini devam ettirmek istemektedir.

Komünal ekonomi olarak tanımladığımız toplumcu sistem iktidar ve sömürünün son bulması, yerine ise eşit, adil ve paylaşımcı demokratik ve özgürlükçü yaşam ekonomisinin geliştirilmesini amaçlar. Komün ve meclisler toplumsal eşitsizliği ortadan kaldırmanın ve en aza indirmenin temel örgütlenme biçimi olarak ele alınır. Komünal ekonomik modelde başat rol kadındadır. Kadın emeği ve oluşturduğu yaşamsal değerler ve toplumsal kimlik erkek egemen aklınca gasp edilmiş ve değersizleştirilmiştir. Kadın sömürgecinin sömürgesi olarak tanımlanır. Kadın emeğini yok sayma ve anlamsızlaştırma üzerine kurulu erkek egemen sistem zamanla tüm toplumsal yaşam değerlerini yok saymıştır, bu nedenledir ki toplumsal yaşam ve özgürlüğün gelişebilmesi kadın özgürlüğüyle mümkün olabilecektir.

Kadın bedeni ve emeği üzerinden geliştirilen sömürü en derin sömürü biçimi olması itibarıyla tüm eşitsizlik ve tahakküm ilişkilerini değiştirmek yine kadın bedeni ve emeği üzerindeki sömürünün ortadan kalkmasıyla mümkün olabilir. Komünal ve demokratik yaşamın tarihsel toplumsal öncüsü olan kadının günümüzde yeniden bu özellikleriyle buluşması komünal demokratik ekonominin ve yaşamın oluşması için önemlidir.

Ekonomik toplumun inşası kadın öncülüğünde gerçekleştiği gibi yeniden inşası da kadının komünal birliğini gerektirir.

Ekonomi kadının en eski eylemi, faaliyetidir. Toplumsal ekonominin gelişimi için kooperatifler, komünler oluşturmak ve toplumsallaştırmak gereklidir. Kooperatiflerin komünal ekonominin temel unsuru olarak rol oynaması, toplumsal karakteri ve demokratik niteliğine bağlıdır. Yani oluşturulan kooperatif ve komünler sadece üretim ve satış yeri olmamalı, ortak ve biraradanlığın, birlikte yaşam kültürünün inşa edildiği, eşitlik, adalet ve paylaşımın yeniden örüldüğü mekanlara dönüştürülebilmelidir. Böyle olursa toplumsal değişime katkı sunabilir. Sadece istihdam ve gelir alanı olarak bakıldığında kişilere endeksli kalır ve kişilerin yaşamını idame ettirdiği yerlere dönüşebilir, kolektif emek ve üretimden ziyade kişilerin kendi yaşamlarını idame ettirdikleri alanlar haline gelir. Toplumun kolektif emeğinin ve yaşamının örgütlendirildiği mekanlara dönüştürülürse demokratik olabilir. Komünal ekonomi anlayışı olarak kooperatifler; sağlıktan eğitime, çocuk yetiştirilmesinden kültüre, kültürden spora, beslenmeden sanata kadar sosyal yaşamın geliştirildiği, üretim ve tüketimin sadece birlikte değil birbiri için de gerçekleştirildiği, herkesin ihtiyacını giderebildiği ve örgütlenebildiği toplumsal yaşam alanlarına dönüştürülürse demokratik ekonomi gelişebilecektir.

Demokratik ekonomi modeli aynı zamanda ekolojik karakter de oluşmak durumundadır. Doğayı nesne olarak gören ve sömüren anlayışın yerine doğayla uyumlu, doğal dengeyi bozmayan, doğanın sürdürülebilmesini amaç edinen bir emek-üretim ilişkisi esas alınır. Kâr amacıyla doğaya hükmetme anlayışı ekolojik dengenin bozulması ve yaşamın tüketilmesi anlamına gelir. İnsan doğayla birlikte var olan bir varlıktır. Yaşamını doğanın sömürüsü üzerine kuramaz. Doğanın sömürüsü üzerine kurulan yaşamın büyük bir yıkım ve krizler doğurduğu ortadadır. Demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü yaşam modeli erkek egemen zihniyetin, her türlü sömürü ve tahakküm düzeninin aşılması, doğa ve insan arasında uyumlu bir birliktelikle ve varlığının birbirini yok ederek değil, birlikte var etmek üzerinden geliştirilmesi anlamına gelir.

Görünmeyen Kadın Emeği

Döne Gevher-04 Mayıs 2025

Diyarbakır'da 2014-2016 arasında belediyeye bağlı Jîn Daire Başkanlığı, 30'dan fazla kadın kooperatifini destekledi; üretim atölyeleri, tekstil kursları ve satış alanları oluşturuldu, kadın pazarları kuruldu. Bu alanlar sadece ekonomik değil; politik, kolektif ve özgürleştirici birer deneyim olarak öne çıktı

Kadın emeği uzun yıllar ev içiyle, görünmeyenle ve adı konulmayan işle anıldı. Bugün ise yalnızca istihdam verileriyle tarif edilerek ücretli emeğe sıkıştırılıyor. Oysa kadın emeği ne ev içi emekle ne de ücretli istihdam ile tanımlanmayacak kadar geniş bir alanı ifade ediyor. Bu bağlamda kadın emeği üzerine düşünmek, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda politik ve kültürel bir sorgulama yapmayı da gerekli kılar.

Kadın emeği üzerine düşünmek yalnızca ekonomik bir kategoriyle sınırlı kalamaz. Çünkü bu emeğin tarihsel seyri; sadece üretim ilişkileri içinde değil, aynı zamanda politik tahakküm biçimlerinde ve kültürel kodlarda da şekillenmiştir. Kadınlar uzun yıllardır bir taraftan çok katmanlı görünmezliği ifşa ederken diğer taraftan kadın özgürlüğünü temel alan ve bilgi üretimini kadın merkezli bir bakışla yeniden kurmayı amaçlayan bir perspektifi inşa ediyor. Bu çerçevede kadın emeğini ele almak, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rejimlerini, ataerkiyi ve kapitalist modernitenin emek rejimini eleştirel biçimde çözümlemeyi gerektirir.

Tarih boyunca kadın emeği, doğayla ve yaşamla kurduğu üretici ilişki sayesinde toplumun maddi ve manevi temellerini inşa etmiştir. Ancak ataerki uygarlıkla birlikte kadınlar,

Üretici değil “yardımcı” aktörler olarak tanımlanmış, emekleri ise kamusal alanın dışında, değersizleştirilen bir alana sıkıştırılmıştır. Geçim ve bakım üzerinden düalist bir şekilde örülen yaşam pratiği içinde erkekler evin geçimini sağlayan emeği değerli görülen özne konumuna getirilirken, kadının emeği, hem ekonomik sistemlerin çarklarında ücretsiz ya da düşük ücretli iş gücü olarak sömürülmüş hem de toplumsal yeniden üretimin asli unsuru olan bakım ve duygusal emeği görünmez kılınmıştır. Feminist iktisat, kadının ev içindeki görünmeyen emeğini kapitalist sistemin temel taşı olarak tanımlar. Silvia Federici’nin ifadesiyle, “kadının ev içi emeği olmadan üretim süreci ker”. Çünkü kapitalist üretim kendisini yeniden üretecek işgücünü ancak ev içi bakım ve yeniden üretim sayesinde sürdürebilir.

Kapitalist modernite ile birlikte emek, metalaşan bir üretim gücüne indirgenmiştir. Bu süreçte kadın emeği çift yönlü bir tahakküm altında yeniden şekillendirilmiştir. Kadının cretli iş gücüne katılımı ekonomik özgürlük açısından önemli olsa da öte yandan kadınlar bu alanda da ayrımcılıkla, güvencesizlikle ve düşük ücretlerle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle, tekstil, bakım, turizm, gıda hizmet sektörlerinde kadın emeği yoğunlaşmakta; bu alanlarda kadınlar esnek çalışma saatleri ve düşük sosyal güvenceyle ağır sömürüye maruz bırakılmaktadır. Kapitalizm kadın emeğini istihdama dahil ederken bile onu cinsiyetçi, hiyerarşık ve sömürüye dayalı bir sistemin parçası haline getirmekte; bakım emeğini ise kadınların “doğal” görevi olarak tanımlamaya devam etmektedir.

Mevcut politikalar da bu yapısal sorunu derinleştirmektedir. Örneğin, işyerlerinde kreş açma yükümlülüğü yalnızca 150’den fazla kadın çalışanın bulunduğu işyerleri için öngörülmektedir. Oysa kadın emeğinin özgürleşmesi için, her işyerinde kreş zorunluluğunun getirilmesi; devredilemez ebeveyn izinlerinin artırılması, bakım emeğinin yalnızca kadınlara değil topluma ve devlete ait bir sorumluluk olarak yeniden tanımlanması gerekmektedir. Ayrıca, esnek ve güvencesiz istihdam biçimlerinin kadın emeği üzerinde yarattığı tahribatı gidermek amacıyla tam zamanlı istihdamın esas alınması; işyerinde şiddet ve tacizi önlemeye dönük yasal düzenlemelerin güçlendirilmesi de kadın emeği mücadelesinin acil talepleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla mesele, yalnızca kadınların işgücüne katılımını artırmak değil, çalışma koşullarını dönüştürerek bakım emeğini toplumsallaştırmak ve cinsiyetçi iş bölümlerini aşmak yönünde daha köklü politikalar üretmeyi zorunlu kılmaktadır.

Türkiye’de kadın emeğinin güncel görünümü hem üretim ilişkilerinin cinsiyetlendirilmiş yapısının hem de toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiğini göstermektedir.

Kadınların işgücü piyasasına katılım oranı erkeklere kıyasla belirgin biçimde düşük seyretmekte; mevcut istihdam biçimleri ise ağırlıklı olarak güvencesiz, düşük ücretli ve sosyal güvenceden yoksun eğreti istihdam biçimlerinden oluşmaktadır.

Üstelik “iş ve aile yaşamının uyumlulaştırma” adı altında kadınlar daha çok esnek ve güvencesiz istihdama yönlendirilirken, ev içi bakım yükü yine kadınların omuzlarına bırakılıyor. TÜİK’in 2023 yılı verilerine göre, hanesinde 3 yaşın altında çocuk bulunan 25-49 yaş aralığındaki kadınların istihdam oranı yalnızca %27,1 iken, aynı gruptaki erkeklerde bu oran %90,6’dır. Hanesinde küçük çocuk bulunmayan grupta dahi kadınların istihdam oranı %58 iken, erkeklerin oranı %79,3’tür. Bu durum, kadınların işgücüne katılımının, özellikle bakım sorumlulukları nedeniyle ciddi biçimde sınırlandığını ortaya koymaktadır.

Ev içi iş yükü bakımından da cinsiyetler arası uçurum sürmektedir. Kadınlar günlük ortalama 4 saat 35 dakikalarını ev işi ve bakım faaliyetlerine ayırırken, erkeklerde bu süre yalnızca 53 dakikadır. Dolayısıyla kadınların ücretli çalışmaya katılımı artsa dahi, ücretsiz ev içi emek yükü üzerlerinde kalmaya devam etmekte; bu ikili emek yükü kadınlar için süre gelen bir eşitsizlik üretmektedir.

Ancak kadın emeği hem üretim ilişkilerinin cinsiyetlendirilmiş yapısı hem de toplumsal cinsiyetten kaynaklanan eşitsizliklerden kaynağını alması dolayısıyla sadece sınıfsal/ekonomik bir düzlemde değil patriyarkayla ilişkili bir özgürlük meselesi olarak ele almaya, mevcut cinsiyetçi ve hiyerarşik ilişkileri aşan kolektif üretimi esas alan perspektife ihtiyaç duyduğumuz da açık. Bu bağlamda kooperatif deneyimleri önemli olmakla birlikte sistem içi gelişen mikro kredilerle desteklenen deneyimlerin zaman içinde kendi hiyerarşisini oluşturması ve rekabetçi ve yalnız ekonomiye ve karın paylaşılmasına indirgenen bir üretim alanı yaratmasına karşı alternatif modeller üzerinden çalışmalar örgütlemek önemli.

Örneğin, Hindistan’da SEWA (Self-Employed Women’s Association), 1970’lerden bu yana milyonlarca kadını, özellikle kayıt dışı ekonomide çalışan kadınları bir araya getirerek, ekonomik ve sosyal haklarını güçlendiren bir hareket inşa etti. SEWA sadece istihdam değil, aynı zamanda sağlık, eğitim ve konut gibi temel haklara erişim için de kolektif mücadele yürütüyor.

Latin Amerika’da, özellikle Brezilya’da kadın kooperatifleri, gıda egemenliği hareketinin bir parçası olarak, yerel tohumların korunması, agroekolojik üretim ve gıda zincirlerinde kadının görünürlüğüne artırmak için çalışıyor. MST (Topraksız İşçiler Hareketi) içinde

kadınların kurduğu üretim birimleri, sadece ekonomik değil, aynı zamanda politik bir örgütlenmenin parçası.

Rojava’da kurulan kadın kooperatifleri ve Jinwar Köyü yalnızca ekonomik bağımsızlığı sağlamayı değil, aynı zamanda kadınların öz yönetim deneyimlerini güçlendirmeyi hedeflemesi açısından önemli bir deneyim. Bu kooperatifler; ekolojik üretim, ortak karar alma ve gelir paylaşımında eşitlik ilkelerine dayanması kadınların hem üretici hem de politik özneler haline gelmesi açısından yürütülen çalışmalar.

Benzer şekilde Bakur’da da Kürt Özgürlük Hareketi’nin yerel yönetim deneyimleri de kadınların toplumsal yaşama ve emek süreçlerine katılımı açısından önemli deneyimler barındırıyor. Örneğin; Diyarbakır’da 2014-2016 arasında belediyeye bağlı Jîn Daire Başkanlığı, 30’dan fazla kadın kooperatifini destekledi; üretim atölyeleri, tekstil kursları ve satış alanları oluşturuldu, kadın pazarları kuruldu. Bu alanlar sadece ekonomik değil; politik, kolektif ve özgürleştirici birer deneyim olarak öne çıktı.

Ege, Marmara bölgelerinde ve deprem sonrası deprem kentlerinde kadın kooperatiflerinin sayısı artarken, bu yapılar geçim aracından çok dayanışma mekanizmasına dönüşüyor. Kadınlar birlikte üretip birlikte karar alıyor; kreş, yaşlı bakım desteği, barınma gibi kamusal hizmetleri alternatif modellerle örüyor. Bu örneklerde dikkat çeken temel unsur, emeğin sadece bir “geçim” aracı değil; kadınlar için kendini var etme, birlikte üretme ve karar alma süreçlerine katılma mekanizması olmasıdır.

Kadın emeği, yalnızca ekonomik alanın değil; demokratik toplumun inşasının da taşıyıcısıdır. Bu nedenle geleceğe yönelik emek politikaları, yalnızca ücret eşitliği ya da istihdam oranları değil; kadınların daha fazla alternatif modellere yönelerek güçlenme zeminleri oluşturması kadın mücadelesi açısından önemli.

Bu kapsamda ekonominin yeniden tanımlanmasına da ihtiyacımız var. Ekonominin merkezine büyüme değil yaşamı, rekabet değil dayanışmayı, kar değil ihtiyaçları koyan bir yaklaşım; ancak kadın emeğini görünür kılar ve özgürleşme zemini sunar.

Kadın İşçiler 1 Mayıs'tan Ne Bekler?

Bahar Gök-04 Mayıs 2025

Kadın işçiler kendi adına konuşmak istiyor. Ücretli-ücretsiz çalışma yaşamında kadın işçileri önceleyerek özerk çalışmalar yürütülmesini istiyor. Tüm emek örgütlerinde tabandan tavana söz ve karar hakkının korunmasını istiyor, kendi temsil hakkını istiyor. Bunun için bay başkanların elinin/dilinin uzanamayacağı komisyonlar ve örgütlenmeler yaratılmasını istiyor. Sendikaların program ve tüzüklerine dahil edilmesini istiyor... Ve bu örgütlenmelerin -karma örgütlülükler de dahil olmak üzere- feminizmi referans almasını istiyor

İşçi sınıfının birlik beraberlik ve mücadele günü olan 1 Mayıs tüm dünyada haftalar öncesinde yapılan hazırlıklar ve çalışmalarla oldukça coşkulu kutlandı. Başta işçiler olmak üzere gençler, köylüler, kadınlar, lubunyalar, engelliler, azınlıklar, çocuklar vd. 1 Mayıs'ın kutlandığı alanlarda her renkten bayrakla yürüdüler. Ülkemizdeki 1 Mayıs kutlamaları da aynı coşku ve direngenlikle kutlandı. Her yıl olduğu gibi önce kutlama alanı belirlenirken tarihsel önemi olan mekanlar üzerinden tartışmalar yürütüldü. Kavganın şehri İstanbul bu tartışmalarda öne çıktı. Kadıköy ve Kartal olarak iki ilçede 'engelsiz' kutlanırken 1 Mayıs'ı Taksim'de kutlamak isteyen gruplar polis şiddetiyle gözüaltına alındı. 19 Mart ve devam eden eylemlilik sürecinde 1 Mayıs için bu yıl Taksim talebi öne çıkmışken CHP ve ekseninde konumlanan kurumların, anlayışların halk kitlelerinin isteminden uzak tutumlar sergilemesi başka bir yazının konusu olsun. Sınıfın kadın işçileri 1 Mayıs'larda ne kadar temsil ediliyor, alanlarda dövizlere yazılan ve sloganların konusu olan talepleri, işyerlerinde 364 gün boyunca karşılık buluyor mu, buna odaklanalım. Ya da kadın işçilerin çalışma yaşamında karşılaştıkları eşitsizlikler nesnel ve öznel gerçeklikler

göz ardı edilmeden tanımlanıp bunun üzerinden mi talepler oluşturuluyor? Kadın işçilerin son yıllarda en çok dile getirdiği sorunlar üzerinden yazmaya çalışayım.

Emperyalist-kapitalist sistemin aşırı kâr hırsıyla şekillenen çalışma alanlarında ücretli kölelik koşullarının dahi uzun süreli ekonomik krizlerle daha da kötüye gittiği ve hemen her gün işçi cinayetlerine uyanır olduğumuz Türkiye’de kadın işçi olmak, görünmeyen emek demek. Kayıt dışı, güvencesiz, esnek çalışma biçimleri içerisinde asgari ücretin de altında -hatta ücretsiz- çalışmaya devam ediyorlar. İstihdamda kayıtlı çalışan kadınlar ise erkekler ile aynı işi yapmaya, aynı ücreti almaya -çoğu işyerinde kâğıt üstünde eşit ücret alındığı görünüyor- mecbur bırakılıyorlar. Yıllarca mücadelesini verdiğimiz ‘eşit işe eşit ücret’ talebinin karşılık bulması sevindirici olsa da eksik kalan bu talep, erkeklerle eşit olmadığımız, eşit çalışmadığımız gerçeğini görünmezleştiriyor. Evde, işyerinde, tarlada, yaşamsal ihtiyaçların temin edildiği hayatın her alanında erkeklerle aynı işi yapmıyoruz, daha fazlasını yapıyoruz.

“Eşdeğerde İşe Eşit Ücret”

Evdeki bakım emeği ‘kadınların işi’ olarak değersizken, çalışma alanlarındaki bakım emeği ise tanımlanmış ve ücretlendirilmiş değil. Makine başında geçirilen saatler içerisinde ortaya çıkarılan ürünün yan işleri yine kadın işçilerin üzerinde. Makinenin ve ürünün temizliği, malzeme tedariki, üretim formlarının işlenmesi, arıza bildirimi, üretim alanının temizliği ve düzeni, aksayan çay veya yemek hizmetinin telafisi, tuvaletlerin temizliği, ürün değişimi sırasında oluşan bekleme süresinde başka bölümlere ‘yardıma’ gitmek vs. sıralayacağımız yüzlerce ‘fedakârlık’ kıymetli görülmediği gibi ücretlendirilmesi de gerekmiyor. Çünkü zaten kadının evde de yaptığı işler bunlar. Söz konusu erkekler olunca çeşitli tanımlamalarla primlendiriliyor elbette. Ya da performans skalasında erkek işçileri listelerde yukarılara taşıyor, takdir sebebi oluyor. Saat ücreti ‘eşitse’ kadınlar eşit çalışmış oluyor! En az 8 saat içerisinde ne kadar koşuşturduğu patronlar ve sendikaların gündemine girmiyor. 1 Mayıs alanlarında kadın işçiler ellerinde ‘Eşit işe eşit ücret’ dövizini taşıırken, kendi aralarında “Kız biz eşit çalışmıyoruz ki” diyerek boşvermişçesine ‘gülüşüyorlar.’ Ve “eşdeğerde işe eşit ücret” talebi yalnızca feministlerin dile getirdiği bir talep olarak duruyor, şimdilik.

Kadın İşçi Sağlığı ve Güvenliği Çalışmaları Yok Denecek Kadar Az

İş yükünün, işin yürütümünün sektörel bazda değiştiği üretim alanlarında kadınların işyerindeki yaşamı da pek değişmiyor. Eşit iş derken, erkeğin kas gücüne, erkekler için dizayn edilmiş üretim araçlarına kadınların uyumlanması dayatılıyor. Gerçekliği mümkün

olmayan bu dayatma karşısında daha fazla efor sarf ederek ‘aynı işi’ yapan kadınların meslek hastalıklarına daha erken yakalanması kaçınılmaz oluyor. Bu eşitlenmeyi sağlamak için harcadığı efor nedeniyle ‘basit’ görülen iş kazaları, kadın işçilerin dikkatsizliği ve sakarlığı olarak dillendiriliyor. Örneğin ağır bir kasayı kaldırırken denge kuramaması ve malzemenin düşmesi alay konusu olurken, koşturmaca esnasında makinelere çarpıp yaralanması/düşmesi ‘aklının bir karış havada’ olmasıyla, sıkma/baskı uygulayarak yapılan işlerde zorlanması çelimsizlikle etiketleniyor. Oysaki yapılan işin yürütümü daha en başından planlanırken, üretim departmanındaki mühendisler, İSG uzmanları tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden bakılarak planlansa bütün bunlar yaşanmayacak, risk oranı düşmüş olacak. Patronlar için masraf demek olan bu düzenlemeler kadın işçilerin hayatından alıyor. İşçi sağlığı ve güvenliği tedbirleri asgari oranda alınırken aslında çoğunlukla erkek işçiler için düzenleme yapılmış oluyor. Kadın işçi sağlığı ve güvenliğine dair özel bir çalışma yapılmadığı gibi 1 Mayıs alanlarındaki dövizlere ve sloganlara yansımıyor. “Çalışırken ölmek istemiyoruz” sloganıyla genel bir talepten öteye geçmiyor. Kadın işçi kazalarının ve ölümlerinin istatistiği dahi kesin olarak tutulmuyor.

Kadınlar İçin Güvenceli İş Hayal

Kadın işçilerin güvenle ve düşük risklerle çalışması için düzenlemeler yapılmadığında ve yukarda bahsettiğimiz ‘eşitlik’ dayatıldığında en çok karşılaştıkları durumlardan biri de mobbing ve bir yanıyla da buna bağlı olarak cinsel taciz oluyor. Herhangi bir nedene bağlı olmaksızın kadın işçiler cinsel taciz ve mobbinge çok fazla karşılaşıyor elbette. Ancak sayı çıkarma baskısıyla ve bu baskıyı azaltmak için çözüm arayışında bulunduğu, karşısına çeşitli pozisyonlardaki erkeklerin ‘yardımcı’ olma ‘çabası’ çıkıyor. Kadınlar işyerindeki tacize ‘katlanırken’ dışarda ‘zaman geçirmeye’ de adım adım zorlanıyorlar. Emeller gerçekleşmediğinde, kadınlar daha zor işlere/bölgelere veriliyor, işyeri içerisinde yalnızlaştırılıyor, işin yürütümü esnasında karşılaşılan sorunlara müdahale edilmeyerek kadın işçinin hatası olarak gösteriliyor, iffetine yönelik dedikodular yayılıyor, haksız tutanaklar tutuluyor, güçlü bir erkek dayanışmasıyla en son noktada işten çıkarılıyorlar. Bu insanlık dışı uygulamalara bağlı olarak da kadın işçiler, normal olarak ‘paranoyak’, güven ve güvenlik sorunu, psikolojik rahatsızlıklar yaşamaya başlıyorlar. Gün geçtikçe kendisine yaşatılanı cinsel taciz veya mobbing olarak tanımlayan kadınların sayısı artsa da işyeri içerisinde çalışırken bu netlikte tanımlamak kolay değil ve genelde de yapamıyorlar. Çünkü ispatlaması zor ve amirine itiraz etmek işçiyi haklı pozisyondan çıkarıyor. İşyeri hekimlerine bu şikayetlerle giden kadın işçilerin anlattıkları raporlanmıyor. Üstelik meslek hastalıkları içerisinde de yer almıyor. Kendi başının

çaresine bakmaktan başka şansı kalmıyor. İşçi sağlığı ve güvenliği ile ilgili genel slogan ve dövizler kadın işçilerin çalışma koşullarının yakınından geçmiyor. Güvenceli iş talebi içerisinde, bu sıraladıklarımız yer almıyor.

Kadınların ücretli çalışma yaşamından doğan hakları ve kazanımları, yine ücretli çalışma yaşamındaki eşitsizlikler, bakım emeği, kreş hakkı, ücretli regl izni, 8 Mart'ın ücretli izin günü olması, ILO 189-190 Sözleşmeleri vb. feministlerin ve kadın hareketinin başlıca gündemi. Kimi sendikaların kadın komisyonlarıyla yürüttüğü çalışmalarda da ele alınıyor. Politika metinleri oluşturuluyor, kimi işyerlerinde TİS maddeleri arasına konuluyor. ILO 190 sözleşmesi, cinsel tacize ve mobbinge sıfır tolerans gibi metinler, sendikalar ve patronlar arasında imzalanıyor. Peki, imzalanan metinler üretim alanlarında hayata geçiriliyor mu? Üretim alanlarındaki takibini kim yapıyor? Veriler kadın hareketiyle ve genel kamuoyuyla paylaşılıyor mu? Hayır, vitrindeki örneklerle sınırlı kalıyor.

Görünmeyen Emek Sesini Yükselttiğinde?

Tek bir yazıda hepsini ele almamız mümkün değil. 1 Mayıs alanlarına taşınmayan talepler de tek bir yazıyla işlenemez. Bakım emeğinin kadınların ücretli yaşamını da ne derece etkilediği feministler tarafından tartışılırken ve görünür kılınmaya çalışılırken emek örgütleri bunu görüyor mu? Bunu tartışmak daha iyi olacaktır. Cevap tabi ki hayır. Sokaklarda “Görünmeyen emek sesini yükselt” diye haykırırken kadın işçileri sendikalar neden görmüyor? Çünkü patriyarkanın kadın emeği üzerinden de ‘görünmeyen’ bir yüzü var.

Kadınlar ücretli ve güvenceli çalışsalar da hasta, yaşlı, engelli, çocuk, baba ve kocaya bakmaktan kurtulamıyorlar. Bu bakım süreci içerisinde işyerinden izin almak, kendisi bizzat hastalandığında dahi rapor almak, istikrarsız işçi etiketine maruz bırakıyor kadın işçileri. Aynı işyerinde, aynı vardiyada çalışan eşlerde bile bu yük yalnızca kadının omuzlarında. Tek vardiyada izin alan kadın, 3 veya 4 vardiyada vardiyasını ayarlayan kadın. Evdeki işleri bitirdikten sonra uyumaya ‘hak’ kazanan, yeteri kadar dinlenmeden ve sabah yine en erken olarak kalkıp kahvaltı hazırladıktan sonra -hazırlamasına rağmen çoğunlukla kahvaltı yapmadan- işe gittiğinde uyuyamadığı her halinden belli olunca ‘verimsiz’ işçi kabul edilen yine kadın. Mental yorgunlukla birlikte ‘huzursuz, geçimsiz, asabi, uyumsuz, iş disiplinsiz’ olarak fişlenen yine kadın...

Emek Örgütlenmelerinde Kadın İşçilerin Temsili Yok

Bütün bunlar sendikaların gündemini meşgul etmez. Sendikaların gündemine girmeyen konular da haliyle 1 Mayıs alanlarına taşınmaz. Zaten “Başkanım biz bu zorluklarla çalışıyoruz, bir çözüm bulalım” diyen kadın işçilere; “İşinize aralıksız devam edin, rapor almayın, fazla izin kullanmayın, koşullar ne olursa olsun verilen her işi zamanında ve eksiksiz yapın, bizi patronlar karşısında güçsüz bırakmayın ki güzel maaşlar alabilesiniz. Zaten işveren kadınlarla çalışmaktan memnun değil, sendikamızın mücadelesi sonucu burada çalışmaya devam ediyorsunuz. Biraz dışınızı sıkarsanız geri kalanları da zamanla hallederiz” diyen bir sendikal anlayışın kadın işçilerin hak ve özgürlükleri için mücadele ettiğini düşünmek saflık olur. Geri kalanlar dedikleri kadın işçilerin ağır çalışma koşulları, yaşamı.

Kadın işçiler 1 Mayıs’tan ne bekler ne ister? İşte bu soruya cevap ararken az da olsa örneklemeye çalıştık. Aslında cevabı hepimiz biliyoruz. Kadın işçiler kendi adına konuşmak istiyor. Ücretli-ücretsiz çalışma yaşamında kadın işçileri önceleyerek özerk çalışmalar yürütülmesini istiyor. Tüm emek örgütlerinde tabandan tavana söz ve karar hakkının korunmasını istiyor, kendi temsil hakkını istiyor. Bunun için bay başkanların elinin/dilinin uzanamayacağı komisyonlar ve örgütlenmeler yaratılmasını istiyor. Sendikaların program ve tüzüklerine dahil edilmesini istiyor... Ve bu örgütlenmelerin - karma örgütlülükler de dahil olmak üzere- feminizmi referans almasını istiyor.

Geçmişten Bugüne Sinemada Kadının Görünmez Emegi

Fatoş Stêrk-04 Mayıs 2025

Bugün bile sinemada kadın karakterler çoğunlukla erkeğin hikâyesini ilerleten bir araç ya da seyirciye haz veren bir görsel objeye indirgenmekte. Yeşilçam'ın femme fatale karakterleri ya da Hollywood'un "manic pixie dream girl" tipleri, eril tahayyülün farklı kültürel versiyonları olarak karşımıza çıkıyor. Kadının öfkesi, emeği ve özgürlük mücadelesi çoğunlukla ya yok sayılıyor ya da tali bir unsur olarak kalıyor

Sinema, bir yanılsama sanatı olarak doğduğu günden beri yalnızca hikâye anlatmanın değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin yeniden üretiminin de aracı oldu. Bu üretim sürecinde toplumsal cinsiyet rolleri, çoğunlukla erkek egemen bir bakış açısıyla şekillendi. Erkeklerin "icat ettiği", "yönettiği" ve "yıldızlaştığı" bu yeni sanat dalında, kadınlar ya kamera önünde nesneleştirildi ya da kamera arkasında görünmez kılındı. Oysa sinemanın ilk yıllarında kadınlar yalnızca seyirlik figürler değil, aynı zamanda yaratıcı güçlerdi. Örneğin Alice Guy-Blaché, ilk kurmaca filmi çeken kişi olarak sinema tarihine geçmesi gerekirken, ismi yıllarca unutuldu. Lois Weber ise sosyalist-feminist perspektifle Hollywood'un en çok kazanan yönetmeni oldu; ancak boşandığı eşinin adıyla anılarak sinema tarihinden silindi. Bu kadınlar, sinemanın biçim ve içerik olarak gelişimine öncülük etse de, tarih yazımı onları "istisna" olarak sınıflandırarak görünmezleştirdi.

Bu görünmezlik, sinemanın kadına bakışını ve kadın emeğini ele alış biçimini de doğrudan etkiledi. Bugün bile sinemada kadın karakterler çoğunlukla erkeğin hikâyesini ilerleten bir araç ya da seyirciye haz veren bir görsel objeye indirgenmekte. Yeşilçam'ın femme fatale

karakterleri ya da Hollywood'un "manic pixie dream girl" tipleri, eril tahayyülün farklı kültürel versiyonları olarak karşımıza çıkıyor. Kadının öfkesi, emeği ve özgürlük mücadelesi çoğunlukla ya yok sayılıyor ya da tali bir unsur olarak kalıyor.

Türkiye’de sinemanın ilk yıllarında çekilen kısa belgesellerde, kadınlar çoğunlukla folklorik bir öge olarak yer aldı. Yün eğiren, halı dokuyan, tarlada çalışan kadınlar, üretken emekleriyle değil, egzotik görsellikleriyle perdeye yansdı. Manaki Kardeşler’in 1905 tarihli “Yün Eğiren Kadınlar” adlı filmi bu yaklaşımın çarpıcı örneklerinden biridir; emek yoğun bir üretim süreci olan yün eğirme, estetik bir hareket olarak belgelenmiş, emeğin kendisi arka plana itilmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde modernleşme politikalarının etkisiyle kadın işçiler fabrikalarda görünür hale geldi; ancak bu görünürlük, gerçek koşulların temsili olmaktan çok, “ilerleme”nin bir vitrini olarak sunuldu. 1920’ler ve 30’larda çekilen kısa belgesellerde kadınlar modernliğin yüzü olarak gösterildi, fakat onların ağır çalışma koşulları, cinsiyetçi iş bölümü ya da maruz kaldıkları tacizler perde dışında kaldı. Bu durum, sinemanın kadın emeğini temsil ederken ne kadar seçici ve yüzeysel bir tavır aldığını gösteriyor.

1950’lerden itibaren hızlanan kentleşme ile birlikte kadınlar köydeki ‘rollerinden’ koparak kentte fabrika işçiliği, temizlik, terziilik ya da hizmet sektörü gibi alanlarda varlık göstermeye başladı. 1960 ve 70’li yıllarda göç temalı filmlerle birlikte bu dönüşüm sinemaya da yansdı. Ancak bu yansıma, kadın emeğinin hakiki görünürlüğünü sağlamak yerine, yeni bir dizi çelişkiyi beraberinde getirdi. Kadınlar bir yandan erkeklerle aynı fabrikalarda çalışırken, diğer yandan “iffet”lerini korumak zorundaydılar. Kadın karakterler ya toplumun ahlak normlarıyla çatışan “düşmüş kadın” figürlerine ya da ev ve iş arasında sıkışmış “fedakâr anne”lere dönüştü. Erkek karakterlerse çoğunlukla “kurtarıcı” konumunda sahneye girerek, kadını içinde bulunduğu hayattan çekip çıkaran kahramanlar olarak sunuldu. *Şoför Nebahat* karakteri, bu çarpık temsiliyetin çarpıcı bir örneğidir. Nebahat, kamusal alanda var olabilmek için kadın kimliğini geri plana itmiş, erkek gibi giyinip davranmış; buna rağmen erkeklerin tacizinden kurtulamamış ve sonunda evlenerek işinden vazgeçmiştir. Sinemada kadının çalışması ancak “erkeksi”leşerek meşru hale gelirken, bu geçici özgürlük mutlaka bir erkek karakterin müdahalesiyle son bulur.

1980 askeri darbesi, Türkiye’deki toplumsal yapıyı derinden etkilediği gibi sinemayı da biçimlendirdi. Darbe sonrası dönemde, toplumsal muhalefet bastırılırken, sinemada da bireysel temalar ön plana çıkmaya başladı. Bu yıllarda kadın karakterlerin merkezde olduğu filmlerde artış görülse de, bu filmler çoğunlukla feminist bir bakıştan yoksundu.

Atıf Yılmaz'ın yönettiği *Mine* (1982) ve *Adı Vasfiye* (1985) gibi yapımlar, kadınların özgürleşme arayışını bireysel çıkışlarla sınırlandırdı. *Mine*, evliliğinden kurtulmaya çalışan bir kadının hikâyesini anlatırken, özgürlük yalnızca duygusal bir kaçış olarak sunulmuş; toplumsal baskılar sorgulanmamıştı. *Adı Vasfiye* ise bir kadının geçmişindeki erkekler üzerinden anlatılmasıyla, özne gibi görünse de aslında erkek bakışının bir ürünüydü. Aynı dönemde yükselen arabesk sinema ise, kadını büyük ölçüde acı çeken, kurbanlaştırılmış bir figür olarak tasvir etti. Kadın bedeninin metalaştırılması bu dönemde zirveye çıktı; ya evinin kadını olarak idealleştirildi ya da “kötü yola düşmüş” bir figür olarak damgalandı.

2000'li yıllardan itibaren Türkiye sinemasında kadın yönetmenlerin sayısı belirgin şekilde arttı. Bu yeni kuşak sinemacılar, kadınların gündelik yaşamda verdikleri mücadeleleri, duygusal ve sınıfsal katmanlarıyla birlikte anlatmaya başladı. Pelin Esmer'in *11'e 10 Kala* (2009) ve *İşe Yarar Bir Şey* (2017), Yeşim Ustaoglu'nun *Pandora'nın Kutusu* (2008) ve *Tereddüt* (2016) gibi filmleri, kadınların bireysel yalnızlıklarını, bastırılmış arzularını ve sistematik baskılarla verdikleri mücadeleyi estetik ama gerçekçi bir dille perdeye taşıdı. Bu filmlerde kadın yalnızca temsil edilen değil, anlatının öznesi haline geldi. Toplumsal cinsiyet normlarına karşı çıkan kadın karakterler, artık sadece direniş içinde değil, aynı zamanda düşünsel, ruhsal ve estetik düzeyde de kendi varoluşlarını inşa etmeye başladı. Aynı yıllarda yükselişe geçen Kürt sineması ise hem ulusal kimlik hem de toplumsal cinsiyet açısından çarpıcı anlatılar sundu. 1990'lardan itibaren Kürt sinemacılar, yok sayılan bir halkın belleğini sinema yoluyla inşa ederken, Kürt kadınların yaşadığı çok katmanlı baskıları da görünür kıldılar. Devlet şiddeti, aile yapısı, ekonomik yoksulluk ve cinsiyet temelli baskılar iç içe geçirilerek anlatıldı.

Geçmişten bugüne sinema, kadınların emeğini, arzularını, acılarını ve direnişlerini büyük oranda çarpıtarak temsil etti. Ancak sinemanın gelişimiyle birlikte kadınlar da yalnızca anlatılan değil, anlatan olmaya başladı. Bugün feminist sinema hem Türkiye'de hem dünyada bu tarihsel suskunluğu bozmanın yollarını arıyor. Kadınların görünmez emeği, artık görünür olmanın ötesinde, dönüştürücü bir anlatı gücüne dönüşüyor.

Duygusal Emek Üzerine Bazı Düşünceler

Sakine Esen Yılmaz-04 Mayıs 2025

Ev içerisindeki eşitsiz ilişki, ev dışında yani pazar koşullarında da bu şekilde varlığını korumaya devam ediyor

Kadınlarla erkekler arasındaki cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınların ücretsiz ev içi emeğinde belirleyici bir rol oynuyor. Bakım emeği veya görünmeyen emek olarak da tarif edilen bu emek türü hem erkeğin iş gücünün yenilenmesi hem de ev içerisinde çocukların, yaşlıların ve engelli kişilerin bakımını kapsıyor. Diğer emek türlerinden farklı olarak bakım emeğinin sunumu duygusal emekle birlikte talep ediliyor. Ev içi emek ve bakım emeği; birçok toplumda kadınlara ahlaki, vicdani ve doğal bir sorumluluk gibi yükleniyor. Bunları yapmayan, yapmayı reddeden kadınlar yeterince iyi kadın, anne, eş ve iyi insan olmamakla eleştiriliyor, yargılanıyor, damgalanıyor. Bu eleştiri, yargılama ve damgalama mekanizması bir yandan kadınların bu sorumlulukları sürdürmesi için sahip olmaları gereken içsel motivasyonu, diğer yandan sunulan hizmetin kalitesini ve sürekliliğini güvence altına alıyor.

Feminist hareket uzun yıllardır kadınların görünmeyen emeklerinin görünür kılınması, bu yollarla kadınların sömürülmesinin önüne geçmek için ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasının mücadelesini yürütüyor. Ancak geliştirilen her öneri bir noktada tıkanıyor ve dönüp dolaşıp bu işlerin yapımı yine kadınlar tarafından üstleniliyor. Bu durum elbette geleneksel rollerin yeniden üretilmesini de garanti altına alıyor.

Bununla beraber hem bu alanlarda kadınların çoğunlukla istihdam ediliyor olması hem de sözü edilen alanlarda ücretlerin düşüklüğü yeni bir eşitsizlik üretiyor. Ev içerisindeki eşitsiz ilişki ev dışında yani pazar koşullarında da bu şekilde varlığını korumaya devam ediyor. Sözgelimi bu alanlarda ücretler o kadar düşük ki bu işleri yapanlar, kendi yaptıkları işleri kendileri için satın alacak güçte bile olamıyorlar.

Diğer yandan kadınlar, evde ürettikleri emeğin serbest piyasadaki karşılığını tespit edebilmek için bu hizmetleri kalemlere bölerek bu hizmetin dışarıdan temin edilmesi neticesinde oluşabilecek maliyet üzerinden kendi emeklerine bir değer biçmeye çalışıyorlar. Bu durum kurumsallaşmalarının yanı sıra evde üretilen işin görünür kılınmasına ve onun değerinin belirlenmesine katkıda bulunuyor. Örneğin tam zamanlı bir ev işçisinin aylık kazancının hesaplanması ev içi emeğin piyasa değeri konusunda bir fikir verebiliyor. Bununla beraber ev içi emeğin gerçek piyasa değerini bulmak oldukça zor ve aslında bu hesaplamaların gerçek değeri yansıtmaması neredeyse imkansız. Buradaki zorluk sadece evdeki bakıma muhtaç kişilerin sayısı ve işin zorluğu ile ilgili değil zaten pas koşullarında da emeğin gerçek değerinin çok altında olmasından kaynaklanıyor.

Buradaki bir başka zorluk ise duygusal emek boyutunda ortaya çıkıyor. Duygusal ya da duygulanımsal emeğin aslında bir kalite standardı ve bir motivasyon aracı olarak kullanıldığından bahsetmiştim. Ancak bu boyut aynı zamanda kadınlara bir kalıp biçiyor ve o kalıbın içinde kalmalarını sağlıyor. Kadınlar, duygusal olarak biçimlendiriliyor ve köleliğin içselleştirilmesi sağlanıyor. Yapılan işe bağlı olarak kadınlardan beklenen duygusal ve düşünsel şekillenme kadınların kişiliklerini işin bir uzantısı olarak nesneleştirme ve metalaştırma olarak; bir başka deyişle toplumsal cinsiyetin üretilmesi ve yeniden üretilmesi gerçekleştiriliyor. Peki duygusal ya da duygulanımsal emek ücretlendirilmeli mi ücretlendirilebilir mi?

Almanya örneğinden hareketle bu soruya yanıt bulmaya çalışalım. Almanya’da evde bakımı yapılan hastalar için belli bir ücret ödeniyor. Bakıma yardımcı olacak mekanizmalar da evde bakımın bir parçası olarak işliyor örneğin sabahları ve akşamları eve gelen kişiler pansuman yapabiliyor ya da hastanın çorabını giydirebiliyor. Bakım ücretinin yanı sıra küçük bir miktarda para da evde bakım yapan kişiye ayrıca ödenebiliyor. Bu durumu duygusal emeğin ücretlendirilmesi olarak tarif edebiliriz.

Bununla beraber duygusal emek sadece bununla sınırlı bir emek türü değil özellikle hizmet sektöründe giderek daha fazla talep edilen bir emek türü olarak karşımıza çıkıyor

ve sömürünün derinleşmesinde görünmeyen kilit bir rol oynuyor. Arlie Russel Hochschild'in 1983 yılında uçak hostesleriyle yaptığı -ki bu alanda yapılan ilk kayda değer araştırma niteliğindedir- gösteriyor ki işverenler sadece işçilerin emeklerini satın almıyor; aynı zamanda onların duygularını nasıl yöneteceklerine, düzenleyeceklerine dair de taleplerde bulunuyor ve bunu da satın almak istiyor. Bugün artık hemen hemen bütün iş ilanlarında mesleki donanımın yanı sıra kişilik özellikleri ya da duygusal hazır olma durumuyla ilgili mesela empati kurma, uyumlu olma gibi özellikler de işe alma kriterleri arasında karşımıza çıkıyor ve iş ortamında bu özelliklerin sergilenmesi bekleniyor.

Duygusal emeğin ücretlendirilmesi meselesine yeniden dönecek olursak; bu emeğin ücretlendirmesi oldukça zor ve aslında bunun ücretlendirilmeye çalışılması başka sorunlara neden oluyor. Bu noktada ilk sorun her şeyin piyasalandırılması, bir başka deyişle kapitalistleştirilmesi olarak ifade edilebilir. Bundan başka hem kurumsallaşmalar hem de duygusal emeğin ücretlendirilmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üretilmesinde yeni bir eşitsizlik alanı yaratıyor. Son olarak toplumda ve insan doğasında bulunan doğal dayanışma ve yardımlaşma duygularını ortadan kaldırıyor ve toplumu savunmasız bırakıyor.

Peki ücretsiz, erişilebilir kreş talebinden vaz mı geçelim? Ya da hastalar ve yaşlılar için profesyonel hizmetleri ve bunların ev içinde yapılması durumunda ücretlendirilmesini desteklemeyelim mi? Elbette hayır. Esas meseleyi duygusal emeğin ücretlendirilmesi veya ücretlendirilmemesi meselesinden çıkarıp toplumsal cinsiyet eşitliği boyutunda tartışmak, sorunun çözümünde yardımcı olabilir. Yine piyasalaştırılmaya ve satın alınmaya çalışılan duygusal emeğimizi toplumun doğasına uygun olarak dayanışma ve yardımlaşma temelinden yeniden ele almak da çözümün bir parçası olabilir. Peki bu nasıl gerçekleştirilecek, sorusu aslında bir başka yazının konusu. Sonuç olarak özgürlük eşitlik nasıl birer değerse yardımlaşma ve dayanışma da birer toplumsal değerdir. Her şeyin alınıp satılabilir olmadığı bir dünya özlemiyle.

Dersim

Yüksel Mutlu-04 Mayıs 2025

*Halo halo halo, halê ma yamano
Esker onto ma serde, dormê ma qapano*

Sılo Qij

Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan ve defalarca sefer yapılan Dersim, Osmanlı'da başlayan Türkiye Cumhuriyeti'ne kalan bir mesele oldu, Dersim kendi içinde barışık yaşayan Rae- Haq coğrafyasında; inancıyla, kültürüyle, kendine yeten bu halk 1937-38 yıllarında yani Cumhuriyet Türkiye'sinde katliama uğradı. Tarih boyunca baş eğmeyen ve özgür olmayı yaşam şekline dönüştüren Dersim, Osmanlı'dan günümüze kadar hemen hemen tüm iktidarların saldırılarına maruz kaldı, zapt edilmesi gereken bir coğrafya olarak görüldü. Padişahların hâkim olmak için ferman çıkardığı, şeyhülislamın 'katli vaciptir' dediği Dersim'e yapılan operasyonların sayısı bilinmiyor.

25 Aralık 1935 tarihinde çıkarılan 2884 sayılı "Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun" Tedip ve Tenkil Harekâtı için zemin haline getirildi. Dönemin resmi raporlarındaki "Dersim asileri", "eşkiyalar", "Dersim bir çibandır" şeklindeki tanımlamalar ile Kazım Karabekir'in Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta "ya ıslah ya da iflah edilmelidir" değerlendirmeleri, gerçekleştirilecek korkunç katliamın habercisiydi. Dördüncü Umumi Müfettiş Abdullah Alpdoğan tarafından uygulamaya konulan "Tunceli Kanunu" ile Dersim Tertelesi'nin fitilini ateşleyen tekçi zihniyet, 4 Mayıs 1937'de alınan Bakanlar Kurulu kararıyla da tarihin en kanlı katliamlarından birine imza attı. 1925 yılında hazırlanan "*Şark Islahat*

Planı” uygulamaya konulmuştur. Bu çerçevede 2 Şubat 1926 tarihinde Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey’in Şark Islahat Planının bir devamı olarak hazırladığı raporda, Dersim “*Çıban Başı*” olarak tarif edilmiştir. Çünkü bu süreçte homojen bir ulus -devlet yaratma konusunda Dersim tarihi ve kültürüyle bir engel olarak görülmüştür. Dönemin Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak’ın 18 Eylül 1930 tarihinde Başbakanlığa sunduğu Dersim raporunda, bir an önce Dersim’e “askerî harekât” düzenlenmesi gerektiği belirtilirken, 1932 yılında Jandarma Umum Kumandanlığının hazırladığı gizli rapor Dersim’in coğrafi, iktisadi, toplumsal yapıları, inanç ve aşiret yapılarına ilişkin detaylı bilgiler içerirken aynı zamanda da askerî harekâta ve ıslahat planına ilişkin öneriler içermektedir. Dersimli aşiretlerden önce silahlar toplatılır, aşiretler sorunsuz bir şekilde devlete ellerinde olan silahları teslim ederler. Hemen ardından toplu katliamlar başlar.

Mesele aslında TC’nin kurucu belgesi olan Lozan’dan sonra hız kazanacaktı. Oysa Cumhuriyet kurulurken bu devlet Kürtlerin ve Türklerin ortak devleti olacaktı. Koçgiri ile başlayan imha Dersim ile son buldu gerekçeler malum “isyancı şaki”, “son kale “olarak addettikleri Dersim çağın acısını, trajedisini vahşetin en acımasızını 4 Mayıs 1937’de sanırım tarihte bir örneği olmayan biçimde alınan Bakanlar kurulu kararıyla katliam yapıldı bu karardan sonra her şey güvenlik birimlerine havale edilerek resmi sayılara göre 11.000 civarı resmi olmayan rakamlara göre ise 70.000 civarında insanımız Dersim’de katliama uğratıldı.

15 Kasım 1937’de Seyid Rıza, oğlu ve yedi arkadaşı Elazığ’da bir pazar günü kurulan mahkemenin ardından idam edildiler ve hala mezar yerleri bilinmiyor. İdamında son arzusu “*beni, oğlum Resik Hüseyin’den önce asın*” olur. Oğlunun yaşı da büyütülüp gözünün önünde idamı gerçekleştirilmiştir. 15 Kasım 1937’de gece güne kavuşmadan, idamında görev yapan İhsan Sabri Çağlayangil’in ağzından; Seyit Rıza “***Kerbela evladiyız, günahsızız, ayıptır, zulümdür, cinayettir***” sözleriyle idam sehпасını tekmelemiştir. Seyit Rıza, mahkemede söylediği şu son sözleri ile tarihe geçmiştir; “***Sizin yalanlarınızla, hilelerinizle baş edemedim, bu bana dert oldu. Ben de sizin önünüzde diz çökmedim, bu da size dert olsun!***”

Tabi uzun yıllar Tertele’nin kadın boyutu hiçbir zaman konuşulmadı aile içinde yapılan konuşmaları hariç tutarak söylüyorum. Askerlerin katliamdan ganimet olarak el koydukları Dersimli kız çocuklarının derin trajik hikayelerinden, köklerinden koparıp Türkleştirilen kız çocuklarından bahsediyoruz. Son yıllarda Dersim Tertele’sinde kadınlar konuşmaya başladı. Kadın tanıklar yaşadıklarını anlattılar bazıları hiç konuşmadı. Köklerinden koparılan kız çocukları acılarıyla göçüp gittiler. Yani Dersim 38’ Tertele’sinin

toplumsal cinsiyet boyutu; tüm savaşlarda olduğu taciz ve tecavüz, sürgün, kız çocuklarına el konulması ve Türkleştirilmesi, asimile edilmesi konuşulmadı; bunlarda Tertelenin kurbanları değil mi?

Dersim Tertelesi'nin hazırlığını yapan devlet güçleri, hazırladıkları raporlarda kadını nasıl anlattılar; raporların neredeyse tümünde Dersimli Kürt-Kızılbaş kadınlar kötü, kurnaz, şehvetli olarak tanımlanıyor. Sadece bir örnek çünkü Jin Dergi'nin bu köşesi hepsini yazmaya yetmez.

Naşit Hakkı Uluğ devlet için önemli bir isim, Dersim'le ilgili kitaplar yazmış, gazetecilik yapmış, milletvekilliği yapmış birisi. Dersim'li kadınlarınla ilgili şöyle diyor” *Pertek-Hozat yolunun kenarında bir sırtın üzerindeki Zive köyünün de bir totemi vardır. Bu Sultan hızırın mezarıdır. Burası İmam Hüseyin'in bir torununa atfedilen toprak yığınıdır. Buraya evladı olmayan aileler gelirler, günlerce o civarda sürünürler, beklerler. Burası her türlü iğrenç vakalara sahne olur. Saraya müptela olanların hastanesi burasıdır. Buradaki Seyidler okur, üfler, üfürür, üstelik beş on para da geçim toplarlar.*” (Naşit Hakkı Uluğ'un derebeyi ve Dersim1932-tunceli medeniyete açılıyor 1938) adlı kitaplarından. Örnekler çok.

Hafızalarımıza, tarihimize Tertele olarak geçen ve günümüze kadar devam eden Dersim Tertelesine karşı uzun yıllar kendini, dilini, inancını korumuş Dersim halkının, dört dağın arasında geçit vermeyen bu dağlarda başlayan mücadelesi ve diğer yandan da soykırıma, sürgüne uğratılan bir halk. Aradan 88 yıl geçti ama inkâr ve asimilasyon tüm boyutlarıyla devam etmektedir.

Dersim halkının talepleri o günden bu yana görmezden geliniyor ve bu görmemezlik hali şiddetle, yargı baskısıyla, kadına yönelik şiddetle, Dersim doğasının yok edilmesiyle; baraj yapımlarıyla, işsizlik, gençliğin geleceksizliğiyle günümüzde de devam ediyor. Dersim halkının dili, inancı bugün hala yasaklı. Dilleri yasaklı; Kürt -Kızılbaş kimliği egemenler için her daim korkulu rüya olmuştur.

Katliamın ardından henüz sayısı tam olarak bilinmeyen Dersimliler batıya çeşitli illere sürgün edildiler. Bir diğer mesele de Dersim'de katliamdan sonra küçük kız çocuklarına ganimet olarak el konulması ki bu çocukların ailelerinin arayışı hala devam ediyor. Yüzlerce Dersimli kız çocuk ailelerinden koparılacak çoğunluğu asker ailelerin yanında hizmetçi olarak köleliğe ve kimsesizliğe mahkûm edilmiştir. Kan akan Munzur'un çığlığını kimse duymadı.

Dersim’de yaşanan acıların bir daha bu topraklarda yaşanmaması adına gerekli önlemlerin alınması, her şeyden önce Dersim Tertelesi ile yüzleşilmesi için yıllardır gizli kalan arşivlerin açılıp inceleneceği bir hakikat komisyonunun kurulması, Pir Seyit Rıza ve arkadaşlarının mezar yerlerinin açıklanması, toplu mezar yerlerinin tespit edilmesi, 1937-1938 Dersimdeki soykırımın tanınması ve gerçeklerle yüzleşme yapılmalıdır. Seyid Rıza ve arkadaşlarının mezar yerleri açıklansın. Tunceli yerine Dersim adı kabul edilsin. Dersim halkı üzerindeki baskılar son bulsun dili inancı ve kültürü üzerindeki baskılar son bulsun.

Dersim Tertelesi bu ülkenin tarihinin en karanlık sayfasıdır ve Dersim’in hala tekçilikle mücadelesi devam ediyor. Dersim doğasındaki cümle canların korunması için devletin Dersim doğasından elini çekmesi gerekmektedir. Koçgiri’den Dersim’e, Dersim’den Roboski’ye Sivas’a tüm katliamlarla yüzleşme yapılmadan yeni katliamların olmayacağını garanti yoktur.

Sonuçta, Dersim halkı tüm zulüm politikalarına rağmen boyun eğmedi, katliamda; süngülenen, kurşunlanan, uçurumlardan kendini devletin eline geçmemek için atan kadınların, sürgün edilenlerin, direnenlerin hatıralarına saygı duyarak onurlu mücadelelerinin önünde saygıyla eğiliyorum. Çünkü onlar diz çökmediler.